Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

01 October – 14 November 2026

UDK 008

YOSHLAR TEXNOESTETIK MADANIYATIDA YANGILIK, UZOQ FOYDALANISH HAMDA TA’MIRLASH QADRI

Raxmonali Jumadilayevich Soxibov*

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

MAQOLA MA‘LUMOTLARI

✉ raxmonali212@gmail.com

Kalit so‘zlar:

texnoestetik madaniyat, yangilik, davomiylik, ta’mirlash, foydalanish estetikasi, g‘amxo‘rlik, aksiologiya, ijodiy o‘zlashtirish

ANNOTATSIYA

Maqolada yangilik, uzoq foydalanish va ta’mirlashning yoshlar texnoestetik madaniyatidagi nisbati aksiologik hamda dialektik usullar bilan tahlil qilinadi. Texnik yaroqlilik, estetik ma’no va ijtimoiy e’tirof farqlanadi. Davomiylik ijodiy o‘zlashtirish sharti sifatida asoslanib, ta’mir qadrini mehnat adolati, moddiy imkoniyat va tanlov erkinligi bilan bog‘lovchi baholash matritsasi taklif etiladi.

KIRISH

Texnik buyumning yangiligi bilan uning qadrini tenglashtirish yoshlar texnoestetik madaniyatini tushuntirishda jiddiy nazariy cheklov tug‘diradi. Yangi qurilma avval mavjud bo‘lmagan ifoda imkoniyatini ochishi mumkin, biroq tashqi ko‘rinishning yangilanishi mazmunning boyishini o‘z-o‘zidan kafolatlamaydi. Xuddi shuningdek, buyumning uzoq saqlanishi ham uning faol madaniy hayotga ega ekanini anglatmaydi. Ishlatilmaydigan qurilma jismonan butun qolishi, faol qo‘llanayotgan buyum esa izlar, tuzatishlar va moslashtirishlar orqali yangi mazmun kasb etishi mumkin. Tadqiqot aynan yangilanish, davom ettirish va qayta tiklash o‘rtasidagi baholash munosabatini muammo sifatida qo‘yadi.

Chapman dizaynning moddiy oqibatlarini muhokama qilib, hali ishlaydigan buyumlardan voz kechishni faqat texnik nosozlik bilan tushuntirish yetarli emasligini ko‘rsatadi. U foydalanish muddati haqidagi madaniy me’yorlar va iste’mol motivlarini dizayn mas’uliyatiga bog‘laydi [5]. Ushbu nuqtayi nazar yoshlar amaliyotiga tatbiq etilganda, estetik eskirishni texnik eskirishdan ajratish zarurati paydo bo‘ladi. Birinchisida buyumning ishlashi emas, uning qiziqarli, munosib yoki o‘zligini ifodalovchi narsa sifatidagi talqini o‘zgaradi. Mazkur farq maqolada iste’molchini ayblash uchun emas, baholashning ijtimoiy shartlarini aniqlash uchun qo‘llanadi.

Texnoestetik madaniyat bu yerda texnik vositalarni yaratish, idrok etish, qo‘llash va o‘zgartirish davomida shakllanadigan mahorat, sezgirlik hamda qadriyaviy mezonlar birligi sifatida tushuniladi. Mazkur ta’rif estetikani buyumning bezagi bilan cheklamaydi: qo‘lga moslik, tuzilishning anglashilishi, foydalanish jarayonining maromi va tiklashning ko‘rinadigan izi ham baholash predmetiga aylanadi. Yoshlar tushunchasi esa yagona did yoki bir xil xarid imkoniyatiga ega guruhni anglatmaydi. Maqola turli sharoitdagi yosh subyektning texnik buyum bilan munosabatini normativ tahlil qiladi; barcha yoshlar xulqi haqida umumlashtirilgan empirik hukm bermaydi.

Mahalliy falsafiy izlanishlarda ekologik madaniyatning ma’naviy hamda ijtimoiy asoslari muhokama qilinadi. Muratova ekologik ongni qadriyatlar, an’analar va zamonaviy yondashuvlar bilan bog‘lab tahlil

etadi [1]. Qilichev esa ekologik madaniyat bilan diniy qadriyatlar o‘rtasidagi munosabatni ijtimoiy-madaniy o‘zgarishlar doirasida ko‘radi [2]. Bu qarashlar buyumga munosabat axloqiy bo‘shliqda shakllanmasligini anglashga yordam beradi. Biroq ekologik qadriyatning umumiy e’tirof etilishi bilan aniq qurilmani ta’mirlashning amaliy imkoniyati orasida farq mavjud. Ushbu farqni ochish uchun qadriyaviy dalilni texnik va institutsional shartlar bilan bog‘lash talab etiladi.

Tadqiqot savoli quyidagicha qo‘yiladi: yangilikka intilish, uzoq foydalanish va ta’mirlash qaysi shartlarda yoshlarning ijodiy mustaqilligini birgalikda rivojlantirishi mumkin? Asosiy tezisga ko‘ra, bu qadriyatlar tayyor ierarxiya hosil qilmaydi; ularning maqbulligi buyum bilan davom ettirilayotgan munosabatning mazmuni orqali aniqlanadi. Yangilik muammoni hal etishi, davomiylik tajribani chuqurlashtirishi, ta’mir esa uzilgan faoliyatni qayta tashkil qilishi mumkin. Ilmiy hissa sifatida uch qadriyatning vaqt, bilim, estetik tajriba va mehnat adolati bilan bog‘liqligini ko‘rsatuvchi mualliflik modeli taklif etiladi.

METODLAR

Tadqiqot konseptual-falsafiy xususiyatga ega. Manbalar texnika falsafasi, ekologik tafakkur, foydalanish amaliyoti va g‘amxo‘rlik etikasi o‘rtasidagi tushunchaviy aloqalarni ochish maqsadida tanlandi. Sakkiz asardan iborat korpus mavzu bo‘yicha barcha ilmiy adabiyotlarni qamrab oladigan tizimli sharh sifatida taqdim etilmaydi. Ularning nashr yili, bibliografik ma’lumoti va tegishli sahifa oralig‘i tekshirildi. So‘rovnoma, tajriba yoki statistik kuzatuv o‘tkazilmadi; natijalar muayyan aholi guruhiga tegishli o‘lchangan ko‘rsatkichlar emas, izchil argumentatsiya orqali asoslangan konseptual takliflardir.

Aksiologik tahlilda uch savol farqlandi: nima qadrlanmoqda, kim uchun qadrlanmoqda va qiymatni saqlash mehnati kim zimmasiga tushmoqda? Dialektik tahlil yangilik bilan davomiylikni tashqi qarama-qarshilik sifatida qabul qilishdan boshlanib, ularning amaliy bir-birini taqozo etishini aniqlashga yo‘naltirildi. Masalan, ta’mir ilgari mavjud shaklni tiklashi bilan birga yangi texnik yechimni talab qilishi mumkin. Bunda dialektika har qanday ziddiyat albatta uyg‘un yakun topadi degan taxminni anglatmaydi. Ayrim holatlarda xavfsizlik, xarajat va madaniy qadr orasidagi kelishmovchilik ochiq qoladi.

Tahlil birligi sifatida alohida buyum emas, foydalanuvchi, buyum va uni qo‘llab-quvvatlovchi muhit o‘rtasidagi munosabat olindi. Knyazeva ekologik falsafani inson va tabiat aloqasidan tashqari bilish, harakat, muloqot hamda ta’lim masalalariga yoyadi [4]. Shu asosda mazkur maqolada davomiylik buyumning fizik xossasi bilangina izohlanmaydi: ko‘nikma, ehtiyot qism, tushunarli yo‘riqnoma va ijtimoiy e’tirof ham munosabatning saqlanishiga daxldor shartlar sifatida ko‘riladi. Bu shartlarning aniq kuchi empirik aniqlanishi lozim; tahlilda ularning mantiqiy vazifasi ko‘rsatiladi.

Argumentlar uch bosqichda tekshirildi: tushunchalarning chegarasi belgilandi, ular orasidagi zarur va shartli aloqalar ajratildi, so‘ng qarshi misollar bilan me’yorlarning chegarasi sinovdan o‘tkazildi. Ta’mirlash xavfli bo‘lgan qurilma, yangilash zarur bo‘lgan dastur va xotira uchun saqlanayotgan buyum shartli holatlar sifatida qo‘llandi. Ular kuzatilgan voqea yoki mavjud tashkilot tajribasi emas. Jadval ham hisoblangan indeksni bermaydi; u keyingi tadqiqot uchun savollarni tartibga soluvchi tahliliy matritsadir. Shunday tartib tavsifiy manba fikri bilan muallifning normativ xulosasi o‘rtasidagi farqni saqlaydi.

Qo‘lyozma matni va konseptual tahlil loyihasini ishlab chiqishda generativ sun’iy intellektdan foydalanildi. Bibliografik rekvizitlar nashriyotlar, ilmiy jurnallar va universitetlarning ochiq manbalari bilan solishtirildi.

NATIJALAR

Birinchi natija yangilikning uch ma’nosini ajratishdan iborat. Xronologik yangilik buyumning yaqinda yaratilganini, funksional yangilik avval bajarilmagan vazifaning bajarilishini, tajribaviy yangilik esa subyektning dunyo bilan munosabatida yangi ma’no paydo bo‘lishini bildiradi. Ushbu ma’nolar bir-biriga mos kelishi mumkin, lekin o‘zaro teng emas. Eski qurilmani yangi vazifaga moslashtirish xronologik yangilik yaratmay turib, funksional va tajribaviy yangilikni yuzaga keltiradi. Demak, yoshlarning yangilikka ochiqligini faqat so‘nggi mahsulotga egalik qilish orqali baholash konseptual jihatdan tor yondashuvdir.

Davomiylik ham kamida uch darajada tahlil qilinishi kerak: fizik saqlanish, amaliy foydalanish va

mazmunli aloqaning davom etishi. Fizik butunlik zarur bo‘lgan holatlar ko‘p, ammo u foydalanuvchi uchun ahamiyatli faoliyatni mustaqil ravishda yaratmaydi. Mazmunli davomiylik uchun buyum o‘zgarayotgan ehtiyojlar bilan qayta bog‘lana olishi lozim. Shu sababli uzoq foydalanish qadrining markaziga o‘zgarmaslik emas, qayta o‘zlashtirish imkoniyati qo‘yiladi. Buyumga sodiqlik yangicha amaliyotga to‘siq bo‘lib qolsa, davomiylik erkinlikning sharti bo‘lishdan uning chekloviga aylanishi mumkin.

Davomiylikning vaqt tuzilishini tahlil qilish yana bir farqni ochadi: foydalanilgan vaqt bilan kelgusida foydalanish imkoniyati bir xil qiymat emas. Uzoq yillar ishlatilgan, ammo endi moslashtirib bo‘lmaydigan buyum o‘tmish tajribasining guvohi sifatida qadrli bo‘lishi mumkin. Yangi buyum esa qismlari almashadigan, tuzilishi tushunarli va boshqa vositalar bilan muvofiq bo‘lsa, kelajakdagi faoliyatga kengroq joy qoldiradi. Shu bois baholash vaqtning faqat ortda qolgan miqdorini hisoblash bilan tugamaydi. Muallif nuqtayi nazaridan, texnoestetik mas’uliyat kelajakdagi foydalanuvchining qaror chiqarish imkoniyatini hozirgi shaklda qay darajada saqlab qolishni ham anglatadi.

Voronin texnika taraqqiyotini modda, energiya va axborot bilan bog‘liq o‘zgarishlar orqali talqin etib, uning ijtimoiy funksiyalaridagi siljishni muhokama qiladi [3]. Bu yondashuvdan mazkur maqola uchun olinadigan metodologik xulosa shuki, texnik buyumni faqat mustaqil jism sifatida baholash yetarli emas. Raqamli qurilmaning fizik qismlari yaroqli bo‘lsa ham, uning axborot muhiti bilan aloqasi uzilishi mumkin. Shuning uchun davomiylikni baholashda apparatning ishlashi, dasturiy moslik va mazmunli foydalanish imkoniyati alohida tekshirilishi zarur. Bir darajadagi barqarorlik boshqasidagi uzilishni avtomatik bartaraf etmaydi.

Ikkinchi natija ta’mirni avvalgi holatga oddiy qaytish sifatida emas, tanlab davom ettirish faoliyati sifatida talqin qilishdir. Ta’mirlovchi qaysi xususiyatni saqlash, qaysi nuqsonni tuzatish va qaysi cheklovni qabul qilish haqida hukm chiqaradi. Uning qarori texnik bilim bilan qadriyaviy mezonning uchrashuv nuqtasidir. Jackson ta’mirlashni vaqt, moddiylik va umid munosabati sifatida ko‘radi [7]. Mazkur tahlilda bu fikr ehtiyotkor ravishda rivojlantiriladi: umid buyumning abadiy xizmat qilishiga ishonch emas, davom ettirishning asosli imkoniyatini amalda sinab ko‘rish deb tushuniladi.

Ta’mirning epistemik qiymati nosozlik sababini bilish, qismlarning aloqasini tushunish va natijaning chegarasini tan olishda namoyon bo‘ladi. Tayyor interfeys foydalanuvchiga silliq tajriba taklif qilsa, nosozlik aynan shu silliqlikning moddiy shartlarini ko‘rinadigan qiladi. Biroq qurilmani ochishning o‘zi bilim hosil qildi degani emas. Harakat tushuntirish, tekshirish va xatoni qayd etish bilan birlashgandagina refleksiv mahoratga aylanishi mumkin. Shundan kelib chiqib, ta’mir madaniyatining mezoni muvaffaqiyatli tuzatishlar soni bilan cheklanmasligi, yoshning nimalarni bilishi va nimalarni bilmasligini anglashini ham qamrab olishi taklif etiladi.

Ta’mirlashning ontologik jihati buyum ayniyatining chegarasiga borib taqaladi. Bir detal almashtirilganda buyum o‘sha buyum bo‘lib qoladimi, bir necha qismi yangilanganda uning tarixi uziladimi? Bu savollarga faqat fizik tarkibni sanash orqali javob berib bo‘lmaydi. Amaliy vazifa, foydalanuvchining xotirasi va shaklning tanib olinishi turli javoblarni asoslashga xizmat qiladi. Mazkur maqola yagona universal javobni majburlamaydi. Aksincha, ta’mirda nima saqlanayotganini oldindan aniqlashni talab qiladi: funksiyami, ko‘rinishmi, mualliflik g‘oyasimi yoki biografik aloqa? Ushbu aniqlik bo‘lmasa, texnik muvaffaqiyat madaniy yo‘qotish bilan bir vaqtda yuz berishi mumkin.

Fletcher foydalanishni tayyor mahsulotdan keyingi passiv bosqich sifatida emas, ko‘nikma, moslashtirish va g‘amxo‘rlikni o‘z ichiga oladigan faol amaliyot sifatida ochadi [6]. Uning kiyimga oid tahlili texnik buyumlarga aynan ko‘chirilmaydi. Qiyosiy imkoniyat shundaki, har ikki holatda ham ma’no xarid vaqtida yakunlanmaydi. Texnik buyumdan foydalanish davomida usul, marom va individual talab shakllanadi. Shu jihatdan foydalanuvchi yaratuvchilikdan tashqarida qolmaydi; biroq uning qo‘shgan hissasi mahsulotning xavfsizligi va umumiy mosligiga bo‘lgan talablarni bekor qilmaydi.

Estetik jihatdan ta’mir izi ikki tomonlama talqin qilinishi mumkin. U bir qarashda mukammallikning buzilishi bo‘lib ko‘rinsa, boshqa vaziyatda buyum tarixining o‘qiladigan belgisiga aylanadi. Har bir izni chiroyli deb e’lon qilish normativ zo‘rlash bo‘lardi. Muallif taklif etayotgan mezon izning mavjudligi emas, uning faoliyatga va ma’noga munosabatidir. Puxta biriktirilgan detal bajarilgan mehnatni anglatishi, qo‘pol tuzatish esa yangi xavf tug‘dirishi mumkin. Estetik sezgirlik bu farqni ko‘ra olishi bilan texnik mahoratdan ajralmaydi, ayni paytda unga to‘liq singib ham ketmaydi.

Bilish nuqtayi nazaridan ochiqlik bilan soddalikni tenglashtirmaslik kerak. Murakkab qurilma ham tuzilishi hujjatlashtirilgan bo‘lsa, malakali tushunishga ochiq bo‘lishi mumkin; sodda ko‘ringan buyum esa biriktirish usuli sababli tiklanmay qolishi mumkin. Demak, foydalanishning silliqligi hamma holatda o‘zlashtirishning qulayligini bildirmaydi. Yoshning mahoratini rivojlantiruvchi muhit tayyor natijadan tashqari sabablarni anglashga imkon berishi bilan baholanadi. Bunda barcha foydalanuvchini mutaxassisga aylantirish talabi qo‘yilmaydi. O‘zi tuzatishni istamagan shaxsning ham ta’mir haqida tushunarli ma’lumot olish va malakali yordamga murojaat qilish imkoniyati saqlanishi lozim.

Uchinchi natija g‘amxo‘rlikning adolat shartini aniqlashdir. Puig de la Bellacasa parvarishni faqat ijobiy hissiyot yoki beg‘araz ezgulik sifatida ko‘rishga qarshi turib, uning mehnat, majburiyat va hokimiyat bilan bog‘liq ikkiyoqlama xususiyatini ko‘rsatadi [8]. Bundan ushbu maqola quyidagi normativ chegarani chiqaradi: buyumni saqlash talabi odamning vaqtini, qadrini va xavfsizligini cheksiz qurbon qilishga asos bo‘la olmaydi. Ta’mir qadri ta’mirlovchining qadrini pasaytirish hisobiga amalga oshirilsa, ekologik niyat bilan ijtimoiy oqibat o‘rtasida ziddiyat yuzaga keladi.

Taklif etilgan matritsa yangilik, davomiylik va ta’mirni yagona ballga birlashtirmaydi. Bunday ball turli qiymatlarning o‘rnini bir-biri bilan almashtirish mumkin degan yashirin taxminni kiritgan bo‘lardi. Masalan, yuqori estetik yoqimlilik xavfsizlikdagi jiddiy kamchilikni oqlamaydi; arzonlik esa zararli mehnat sharoitini maqbul qilmaydi. Shu bois jadvalda baholash o‘lchovi bilan uning chegarasi yonma-yon beriladi. Mezonlar o‘rtasidagi tortishuv tahlilning xatosi emas, texnoestetik qarorning murakkabligini ifodalovchi belgi sifatida qabul qilinadi.

1-jadval. Yangilik, davomiylik va ta’mirlashni baholashning mualliflik matritsasi

O‘lchov	**Yangilikning qadri**	**Davom ettirishning qadri**	**Chegaraviy savol**
Faoliyat	Yangi vazifani ochish	Mavjud imkoniyatni chuqurlashtirish	Maqsad o‘zgardimi?
Estetik tajriba	Yangi ifoda shakli	Tajriba va izlar mazmuni	Did majburlanyaptimi?
Bilim	Yangi tamoyilni anglash	Tuzilish va nosozlikni bilish	Bilim tekshirildimi?
Moddiy shart	Asoslangan almashtirish	Qismni saqlash va tiklash	Xavfsiz muqobil bormi?
Mehnat	Yaratish hissasini tan olish	Parvarish mehnatini qadrlash	Xarajat kim zimmasida?
Erkinlik	Yangi imkoniyatni tanlash	Ongli ravishda saqlash	Rad etish mumkinmi?

Jadvaldan kelib chiqadigan qaror tartibi ketma-ket, ammo qat’iy avtomatik emas. Avval faoliyatning maqsadi aniqlanadi, keyin mavjud buyumning shu maqsadga munosabati tekshiriladi, so‘ng ta’mir, moslashtirish yoki almashtirishning oqibatlari qiyoslanadi. Xavfsizlik va erkin rozilik chegaraviy shartlar bo‘lib xizmat qiladi. Yakuniy tanlovni faqat xarajat yoki tashqi yangilik hal etmaydi. Ushbu tartib yosh subyektni tayyor axloqiy buyruqni bajaruvchi sifatida emas, asos keltira oladigan, qarorini o‘zgartira oladigan va boshqa tomonlar manfaatini hisobga oladigan ishtirokchi sifatida talqin qiladi.

Modelda ta’mirlashning muvaffaqiyatsiz yakuni ham shartli pedagogik qiymatga ega bo‘lishi mumkin. Agar urinish zararli tarzda takrorlanmasa, xato sababi tushuntirilsa va keyingi qaror uchun ma’lumot saqlansa, u buyumning chegarasini bilishga yordam beradi. Biroq muvaffaqiyatsizlikni romantiklashtirish iqtisodiy imkoniyati cheklangan yosh uchun qimmatga tushishi ehtimolini yashiradi. Shu sababli tajriba maydoni, umumiy asbob, ustoz maslahati va xavfsiz to‘xtash imkoniyati taklif qilinayotgan me’yorning tarkibiy qismlari hisoblanadi. Mas’uliyat faqat individual jasoratga yuklanmaydi.

Raqamli mahsulotlarda davom ettirish masalasi versiyalar, moslik va mualliflik hissasi orqali murakkablashadi. Bu yerda ta’mir ba’zan buzilgan detalni emas, ishlamay qolgan aloqani tiklashdan iborat bo‘ladi. Nazariy jihatdan foydalanuvchi yaratgan faylni boshqa vositada ochish, oldingi usulni tushunish va o‘z ishini davom ettirish imkoniyati ijodiy mustaqillikka daxldordir. Mazkur mulohaza muayyan ishlab chiqaruvchi haqida faktik da’vo emas. U baholashning yangi savolini belgilaydi: yangilanish yosh muallifning oldingi mehnatini davom ettirish imkoniyatini saqlaydimi yoki uni yana boshidan boshlashga majbur qiladimi? Davomiylikning estetik qiymati shu savolda mualliflik qadriga ulanadi.

MUHOKAMA

Asosiy e’tiroz shuki, davomiylik va ta’mirlashni qadrlash yangilik sur’atini pasaytirishi mumkin. Bu e’tiroz xronologik tezlik taraqqiyotning yetarli mezoni deb qabul qilingandagina to‘liq kuchga ega bo‘ladi. Tadqiqotda esa yangilik uning faoliyatni boyitish imkoniyati bilan baholanadi. Mavjud buyumni ochiqroq, qulayroq yoki tiklanadigan qilish

ham yangilik shakli bo‘lishi mumkin. Shunga qaramay, muayyan yangi texnologiya eski vosita bajara olmaydigan zarur vazifani bajarsa, uni qabul qilish uchun asos mavjud. Modelning vazifasi yangilanishni rad etish emas, uning sababini tekshirishdir.

Ikkinchi e’tiroz uzoq foydalanishni targ‘ib qilish ehtiyojmandlikni ma’naviy ustunlik sifatida bezashi mumkinligiga taalluqlidir. Mazkur xavf jiddiy: tanlov yetishmasligidan foydalanishda davom etish bilan ongli ravishda saqlash bir xil holat emas. Shaxsda almashtirishning real muqobili bo‘lmasa, uning amaliyotini avtomatik ravishda ekologik fazilat deb ta’riflash noo‘rin. Shuning uchun davomiylik qadri erkin tanlov va munosib foydalanish sharoiti bilan bog‘lanadi. Madaniy e’tirof yoshlarning majburiy cheklovini estetik obrazga aylantirmasligi, ularning imkoniyatini kengaytirishga xizmat qilishi kerak.

Uchinchi e’tiroz estetik hukmning subyektivligidan kelib chiqadi: bir foydalanuvchi uchun qadrli ta’mir izi boshqasi uchun nuqson bo‘lishi mumkin. Bu farq umumiy mezonlardan voz kechishni talab qilmaydi. Mezonlar didning mazmunini oldindan belgilamasdan, hukm chiqarishning shartlarini tartibga solishi mumkin. Foydalanuvchi o‘z tanlovining sababini tushuntirishi, boshqa didni tahqirlamasligi va o‘z buyumidan keladigan zararni e’tiborsiz qoldirmasligi shunday shartlardandir. Texnoestetik madaniyat bir xil didni emas, did farqlari ichida mas’uliyatli muloqot imkoniyatini nazarda tutadi.

Yangilikning ijtimoiy e’tirof bilan aloqasi ham alohida muhokamani talab qiladi. Agar muvaffaqiyat mezoni faqat yangi narsaga egalik orqali ifodalansa, tuzatish va ehtiyotkor foydalanish ommaviy baholashda ko‘rinmay qolishi mumkin. Bu shartli vaziyatdan kelib chiqib, e’tirofning predmetini kengaytirish taklif etiladi: topilgan yechim, saqlangan faoliyat va boshqalarga berilgan bilim ham tan olinishi mumkin. Biroq ta’mirni yangi obro‘ musobaqasiga aylantirish muammoni boshqa shaklda takrorlaydi. Maqsad eng ko‘p tuzatgan yoshni ramziy ustun qo‘yish emas, turli asoslangan amaliyotlarning qadrini ko‘ra oladigan muhokama maydonini yaratishdir.

Shartli misol sifatida talaba ishlatayotgan tovush yozish qurilmasini olaylik. Uning tashqi korpusi eskirgan, lekin yozuv sifati vazifaga yetarli bo‘lsa, yangisini sotib olishning sababi alohida asoslanishi kerak. Agar yangi vazifa boshqa sifat yoki moslikni talab etsa, oldingi qurilmani saqlash maqsadning o‘ziga to‘siq bo‘lishi mumkin. Ta’mir yoki moslashtirish shunda vaqt, malaka va xavfsizlik nuqtayi nazaridan baholanadi. Ushbu misol muayyan qurilma bo‘yicha tavsiya emas; u ayni buyumning qadri faoliyat maqsadi o‘zgarganda qayta aniqlanishini ko‘rsatadigan fikriy tajribadir.

Iqtisodiy qiyosda arzon xarid bilan maqbul foydalanish o‘rtasidagi farq aniqlashtirilishi kerak. Buyumni tanlashdagi birlamchi xarajat uning butun faoliyat davomida talab qiladigan vaqt, parvarish va moslashtirishini ifodalamaydi. Ushbu farqni ko‘rsatish muayyan ta’mir albatta tejamli bo‘ladi degan xulosaga olib kelmaydi: buning uchun holatga doir ma’lumot zarur. Falsafiy vazifa xarajatning kim uchun va qaysi davrda hisoblanayotganini ochishdir. Bir shaxs uchun tejamli qaror boshqasining haq to‘lanmaydigan mehnatiga tayanishi mumkin. Shuning uchun qiymatning iqtisodiy talqini adolat haqidagi savoldan ajratilmaydi.

Muammoning institutsional tomoni ta’mirlashga ma’naviy chaqiriq bilan imkoniyat yaratish o‘rtasidagi farqda ko‘rinadi. Agar tuzilish haqida ma’lumot bo‘lmasa, kerakli detal topilmasa yoki mehnat munosib baholanmasa, individual mas’uliyat talabi amaliy mazmundan uzilishi mumkin. Shuning uchun taklif etilayotgan yondashuvda loyiha hujjati, ehtiyot qismlarning mosligi va bilim almashish sharoiti madaniy masala sifatida ham ko‘riladi. Tashkilotlar yoshlarning mahoratini faqat yangi buyum ishlab chiqarishga qarab baholasa, mavjud buyumga qo‘shilgan bilim va mehnat ko‘rinmay qolishi mumkin.

Natijalarni ta’limga tatbiq etishda tayyor mahsulot bilan birga qaror tarixini muhokama qilish taklif etiladi. Yosh muallif nima uchun aynan shu detalni saqlagani, qaysi variantdan voz kechgani va qaysi cheklovni qabul qilganini izohlashi mumkin. Bunday muhokama shaxsiy didni nazorat qilish vositasiga aylantirilmasligi lozim. Baholanadigan narsa hammaning bir xil xulosa chiqarishi emas, dalilning izchilligi, oqibatlarning ko‘rilishi va xatoni tuzatishga tayyorlikdir. Ushbu yo‘l estetik sezgirlikni texnik qaror bilan, ijodiy mustaqillikni esa javobgarlik bilan bog‘lash imkonini beradi.

Tadqiqotning chegarasi tushunchaviy model bilan amaliy natija orasidagi masofadir. Manbalarning ayrimlari boshqa mamlakatlar yoki kiyim dizayni kabi boshqa predmet sohalariga tegishli. Ulardan yoshlar texnoestetik amaliyoti haqida tayyor empirik xulosa chiqarilmadi. Keyingi izlanishda foydalanish tarjimai hollari, ta’mirlash jarayonidagi izohlar va turli imkoniyatga ega yoshlarning qaror mezonlari qiyoslanishi mumkin. Model shunda o‘zgartirishga ochiq qoladi: masalan, madaniy xotira ayrim vaziyatlarda hal qiluvchi bo‘lsa, boshqalarida moslik yoki vaqt resursi ustun kelishi ehtimoli tekshiriladi.

Madaniy xotira bilan bog‘liq buyumlar modelni sinovdan o‘tkazadigan yana bir chegara holatidir. Oiladan qolgan kamera yoki ustozdan olingan asbob zamonaviy muqobili bilan funksional jihatdan almashtirilsa ham, biografik ma’nosi bir xil darajada ko‘chmasligi mumkin. Bu holatda ta’mirning mezoni maksimal texnik natija emas, muhim aloqani davom ettirish bo‘lishi mumkin. Shunga qaramay, xotirani hurmat qilish buyumni majburan ishlatishni talab qilmaydi. Uni saqlash, hujjatlashtirish yoki ayrim qismini yangi faoliyatga qo‘shish turli asoslangan yo‘llardir. Modelning afzalligi aynan shu ko‘plikni bir xil texnik standartga qisqartirmasligida namoyon bo‘ladi.

XULOSA

Yoshlar texnoestetik madaniyatida yangilik, uzoq foydalanish va ta’mirlashni alohida fazilatlar sifatida sanash ularning o‘zaro munosabatini yetarli tushuntirmaydi. Maqolada bu qadriyatlar buyum bilan mazmunli faoliyatni yaratish va davom ettirishning turli imkoniyatlari sifatida asoslandi. Yangilikning xronologik, funksional va tajribaviy ma’nolarini farqlash yangi mahsulot bilan yangi mazmun o‘rtasidagi tenglikni qayta ko‘rib chiqishga imkon berdi. Davomiylik fizik saqlanishdan tashqari amaliy yaroqlilik hamda o‘zgarayotgan ehtiyojlarga moslashishni anglatishi ko‘rsatildi. Ta’mirlash esa bilim, estetik sezgirlik va qadriyaviy tanlovni birlashtiruvchi faoliyat sifatida talqin qilindi. Taklif etilgan matritsa yagona reyting yaratmaydi; u maqsad, estetik tajriba, bilim, moddiy shart, mehnat va erkinlik o‘rtasidagi aloqalarni ochiq muhokamaga chiqaradi. Uning asosiy normativ chegarasi shundaki, buyumni asrash insonning xavfsizligi, munosib mehnati va tanlov huquqi hisobiga amalga oshirilmasligi kerak. Shu ma’noda ta’mirlash madaniyati ham individual mahoratni, ham bilim va vositalarga kirish sharoitini talab qiladi. Natijalar yoshlarning mavjud xulq-atvori haqida statistik xulosa bermaydi. Ular keyingi empirik izlanishda foydalanish tajribasi, qaror sabablari va institutsional imkoniyatlarni qiyoslash uchun nazariy asos vazifasini bajarishi mumkin. Ta’lim amaliyotida buyumning yakuniy ko‘rinishi bilan birga tanlov tarixi, o‘rganilgan cheklovlar va tuzatish jarayonini baholash tavsiya etiladi. Bunday yondashuv yangilikka ochiqlikni davomiylikka befarqlikdan ajratib, yoshlarning asoslangan texnik-estetik hukm chiqarish qobiliyatini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Muayyan amaliy qarorning maqbulligi esa uning vazifasi, mavjud muqobillari va jalb etilgan insonlar uchun oqibatlari orqali alohida tekshirilishi zarur.

References

[1] Muratova D. (2025). Zamonaviy o‘zbek jamiyatida ekologik ong va ekologik madaniyat shakllanishining ma’naviy-falsafiy asoslari. O‘zMU xabarlari, 1(1.2). (p. 158–160). DOI: 10.69617/nuuz.v1i1.2.6474

[2] Qilichev F. (2024). Ekologik madaniyat va diniy qadriyatlarning ijtimoiy-madaniy transformatsiyasi. Tamaddun nuri, 10(61). (p. 107–110). Elektron manba

[3] Воронин А. А. (2020). Техника 1–2–3. Философия науки и техники, 25(1). (p. 96–109). DOI: 10.21146/2413-9084-2020-25-1-96-109

[4] Князева Е. Н. (2019). Экологическая философия: мировоззренческие измерения современной экологии. Вестник Международной академии наук. Русская секция, 1. (p. 16–23).

[5] Chapman J. (2021). Making and Breaking the World. Meaningful Stuff: Design That Lasts. Chapter 1. Cambridge, MA: MIT Press. (p. 1–22). 6. Fletcher K. (2016). Craft of Use: Post-Growth Fashion. Abingdon; New York: Routledge. (p. 9–31). ISBN: 9781138021013. Elektron manba

[6] Jackson S. J. (2019). Repair as Transition: Time, Materiality, and Hope. Repair Work Ethnographies. Singapore: Palgrave Macmillan. (p. 337–347). DOI: 10.1007/978-981-13-2110-8_12

[7] Puig de la Bellacasa M. (2017). Introduction: The Disruptive Thought of Care. Matters of Care: Speculative Ethics in More than Human Worlds. Minneapolis: University of Minnesota Press. (p. 1–24). DOI: 10.5749/9781452953465